

CAST-IRON ANIMALS Świerklaniec (German Neudeck) near Bytom boasts the remains of the residence of the Donnersmarck family, who gained their position and estate doing business in the coal and foundry industry in Silesia. The Donnersmarck family palace was burned down in 1945. Only a few buildings remain extant. These were designed by the best architects of the turn of the 19th and 20th century. The central decoration of the almost 200-hectare park is a group of fountains decorated with cast iron representations of mythical figures: nymphs, tritons, dragons and pairs of animals fighting. The sculptures by Emanuel Fremiet were cast in iron by the Paris workshop of Antoine du Renn. The reason for choosing cast iron was the current fashion for this new material, but also the wish to underline the bonds of the Donnersmarck family with the natural riches of Silesia (iron ore, black coal). Air pollution now makes it difficult to maintain the cast iron historic objects in good condition. Nevertheless, the cast iron sculptures have undergone conservation in Katowice and will soon return to the park in Świerklaniec.

Neorenesansowy pałac rodziny Donnersmarck w Świerkłańcu, zniszczony w 1945 r. Fot. NAC

JANUSZ MRÓZ

ŻELIWNIE ZWIERZĘTA

S zosa z Siewierza do Tarnowskich Gór prowadzi przez Świerklaniec. Aby znaleźć się w niezwykłym otoczeniu dawnego założenia pałacowo-parkowego rodziny Donnersmarck wystarczy w samym Świerkłańcu nieznacznie zjechać z trasy. Na teren parku prowadzi okazała (odtworzona) brama, którą zaakcentowano wjazd¹. Niestety, neorenesansowy pałac z 1876 r., kryjący w sobie mury piastowskiego zamku z końca XIV w., zwany „Małym Wersalem”, spłonął w 1945 r., a jego ruiny wysadzono w powietrze kilkanaście lat później. Pozostał jedynie neobarokowy budynek, zwany „Pała-

Zachowany pawilon zwany „Pałacem Kawalerów”.
Fot. Janusz Mróz

realizacji projektu – zamiast brązu, zdolnego przetrwać tysiące lat.

W 2. połowie XIX w. utrwaliło się powszechne stosowanie żeliwa w miejsce kamienia i właśnie brązu. Podstawową tego przyczyną były mniejsze koszty odlewów żeliwnych. Rozwój metalurgii umożliwił otrzymywanie „lanego żelaza” w dużych ilościach, co ułatwiło konstruowanie maszyn zastępujących pracę rąk ludzkich, szybkie wznoszenie budowli, takich jak pawilony wystawiennicze, a także zastępowanie kamiennych elementów architektonicznych – żeliwnymi. Nastąpiła też moda na dekoracje żeliwne: od żeliwnej biżuterii przez bibeloty do żeliwnych kompozycji rzeźbiarskich.

Rodzina Donnersmarcków miała dodatkowy powód do zdecydowania o wykonaniu rzeźb parkowych z „modnego” tworzywa. Żeliwo, odlewniczy stop żelaza z węglem, było materiałem w gospodarce pożądanym, dzięki czemu rozwijał się przemysł górniczo-wydobywczy i rosły możliwości szybszego pomnażania majątku.

O popularności żeliwa decydowało w 2. połowie XIX w. przekonanie o jego odporności na korozję. Uważano nawet żeliwo za stop niepodlegający procesom korozyjnym. To dopiero współczesne zanieczyszczenie środowiska jest przyczyną zjawisk korozyjnych, do których dziś jesteśmy przyzwyczajeni.

Władze samorządowe Świerklańca są świadome wartości posiadanych żeliwnych zabytków.

Dotychczas przeprowadzone prace konserwatorskie polegały na pomalowaniu powierzchni rzeźb czarną farbą grafitową. Uszkodzone fragmenty z fontanny głównej są skrzętnie magazynowane. Wykonanie opinii konserwatorskiej na temat rzeźb świerklańskich zlecono profesorowi Januszowi Krause z Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK w Toruniu, na krótko przed jego śmiercią w 2007 r. Założeniem programu konserwatorskiego autorstwa profesora³ było wykonywanie prac *in situ* (na miejscu), co komplikowało kwestie właściwego zabezpieczenia antykorozyjnego żeliwa.

W 2013 r. Świerklaniec otrzymał dotację na prace przy fontannach parkowych. Urząd Konserwatora Wo-

jewódzkiego w Katowicach zatwierdził zaktualizowany program prac. Żeliwne rzeźby zostały poddane konserwacji i wkrótce powrócą do parku w Świerklańcu.

PRZYPISY

¹ Oryginalna brama ze Świerklańca przeniesiona została do Ogrodu Zoologicznego w Chorzowie.

² J.C. Raschdorff (1823–1914), wybitny przedstawiciel historyzmu w architekturze, autor projektu katedry w Berlinie.

³ Założenia konserwatorskie były dostosowane do wysokości ówczesnych środków finansowych, jakie władze gminy mogły przeznaczyć na prace przy rzeźbach.

Fontanna główna z dekoracją rzeźbiarską.
Fot. Janusz Mróz

